

บทความ

วิชาการ

08

ความเป็นปักษ์ใต้ที่ปรากฏ ในหนังสือที่ระลึกงานวันสารทเดือนสิบ ในปี 2508-2542*

The Southern Identity Reflected in
the Commemorative Books of the Festival of
the Tenth Lunar Month during 1965-1999

อิทธิกร ทองแกมแก้ว Ittigorn Thongkamkaew

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar, golfboran19@gmail.com

* ผู้เขียนขอขอบคุณคำแนะนำ ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการปรับปรุงแก้ไขบทความจาก
ผู้ประเมินบทความ รวมทั้งคุณภูวดล ศรีวิไล หากมีข้อผิดพลาดส่วนหนึ่งส่วนใดผู้เขียนขอรับผิดชอบไว้แต่เพียง
ผู้เดียว

Received: May 15, 2024

Revised: December 6, 2024

Accepted: December 23, 2024

บทคัดย่อ

งานศึกษานี้มุ่งศึกษากิจกรรมและหนังสือที่ระลึกวันสารทเดือนสิบ ณ วัดพิชัยญาติ-การาม กรุงเทพมหานคร ของกลุ่มสหภูมิภาคทักษิณ ตั้งแต่ปี 2508–2542 โดยค้นพบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 ส่วนคือ ในส่วนแรก ภายใต้ทศวรรษ 2500 ผู้คนจากทางภาคใต้หลังไหลเข้ามาสู่กรุงเทพฯ ได้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนใต้ ผ่านการจัดงานประเพณีวันสารทเดือนสิบในกรุงเทพฯ เมื่อมีการจัดงานและตีพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานวันสารทเดือนสิบขึ้น มีงานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามถึงการกระตุ้นสร้างสำนึกความเป็นคนใต้ที่สัมพันธ์อยู่กับวัฒนธรรมความเป็นชาติ ภายใต้บริบทในยุคสงครามเย็น และในส่วนที่สอง งานชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการพยายามนำเสนอวัฒนธรรมความเป็นคนใต้ออกสู่สายตาให้คนกรุงเทพฯ ได้รับรู้ผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการมีสถาบันหลักของชาติอย่างสถาบันพระมหากษัตริย์ร่วมกัน

คำสำคัญ: สารทเดือนสิบ, สหภูมิภาคทักษิณ, ปักซีใต้

Abstract

This study aims to study the activities and commemorative books of the Festival of the Tenth Lunar Month which is held at Wat Pichaiyat, Bangkok, by the Southern Regional Association from 1965 to 1999. The research shows two significant transformations: First, there was a migration of people from Southern Thailand to Bangkok during the 1960s, leading to the formation of groups to build networks and provide mutual help among Southerners through organizing the Festival of the Tenth Lunar Month in Bangkok. When the festival was held and commemorative books were published, the writings in these books showed efforts to promote Southern identity, connected to national culture within the context of the Cold War era. Second, the study highlights efforts to present Southern identity to the people of Bangkok. These efforts were carried out through historical narratives, literature, and performances that shows Southern culture in the urban area of Bangkok.

Keywords: The Tenth Lunar Month, The Southern Regional Association, The Southern

บทนำ

หากนึกถึงการจัดงานวันสารทเดือนสิบหรือทางภาคใต้เรียกประเพณีนี้ว่า “วันชิงเปรต” โดยจะจัดงานประจำปีขึ้นยิ่งใหญ่เช่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช อีกด้านหนึ่งยังมีงานดังกล่าวที่มีการจัดขึ้นนอกพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะการจัดงานวันสารทเดือนสิบในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ที่มาพร้อมกับการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากภาคใต้ ขึ้นมาอาศัย ประกอบอาชีพ ศึกษาต่อ โดยเฉพาะในบรรดาพระสงฆ์ที่เข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ ได้ร่วมกันจัดงานดังกล่าวอย่างเป็นทางการขึ้นในปี 2508 ณ วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพฯ โดยบรรดาพระสงฆ์เหล่านั้นได้ตั้งกลุ่มที่เรียกว่า “สหภูมิภาคทักษิณ” กลุ่มนี้ได้กลายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการสร้างพื้นที่เพื่อรวมกลุ่มคนจากภาคใต้มาทำกิจกรรมขึ้นที่วัดดังกล่าว จนถึงในปี 2542 จนมีการขยายพื้นที่จัดงานจากพื้นที่วัดไปสู่พื้นที่ของสมาคมชาวปักษ์ใต้ซึ่งรองรับผู้เข้าร่วมได้มากกว่า

เมื่อพิจารณาในช่วงแรกเริ่มของการจัดงานจะพบว่า การจัดงานวันสารทเดือนสิบที่จัดขึ้นโดยกลุ่มสหภูมิภาคทักษิณได้ดึงเอาพระสงฆ์และฆราวาสที่มีความสัมพันธ์กับภาคใต้เข้ามาจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มข้าราชการและพ่อค้า ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดงานและสร้างพื้นที่ให้เกิดการพบปะและรวมกลุ่มคนได้ในกรุงเทพฯ ในการจัดงานพบว่า จะมีการจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานประจำปีอย่างต่อเนื่อง ข้อสังเกตสำคัญคือ กลุ่มดังกล่าวน่าจะเป็นกลุ่มที่มาจากภูมิภาคอื่นกลุ่มแรก ๆ ที่จัดงานประเพณีที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น พร้อมกับการจัดทำหนังสือที่ระลึกในพื้นที่กรุงเทพฯ โดยงานดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเป็นกลุ่ม ด้วยการขีดชู้อัตลักษณ์ผ่านประเพณีประจำภาคใต้ ซึ่งงานดังกล่าวสัมพันธ์กับบริบททางสังคมในทศวรรษ 2500 ที่มีการ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งทำให้พื้นที่กรุงเทพฯ กลายเป็น ศูนย์กลางในการเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจและการศึกษาของคนต่างภูมิภาค เมื่อปรากฏผู้คนจำนวนมากที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาในกรุงเทพฯ ดังนั้นกลุ่มคนเหล่านี้ที่มาจาก ภูมิภาคอื่นจึงได้เริ่มผลิตสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ให้คุณค่ากับท้องถิ่นของตนเอง

กรณีของกลุ่มสหภูมิภาคทักษิณเป็นอีกหนึ่งกลุ่มตัวอย่างของคนใต้ นอกจากจะมี บทบาทสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้แล้ว ยังแสดงออกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคใต้ รวมทั้งการยินยอมพร้อมใจ ของการเป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติ” แม้จะดูเหมือนว่าประเพณีสารทเดือนสิบจะเป็นงาน เฉพาะกลุ่มของคนใต้ ในเชิงการแสดงออกแล้วกลับชี้ให้เห็นพลวัตที่ต้องการเชื่อมโยงกับ ส่วนกลาง โดยสะท้อนผ่านงานเขียนซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือที่ระลึกวันสารทเดือนสิบ ซึ่งมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และภาษาของภาคใต้ที่สัมพันธ์กับ กรุงเทพฯ อย่างชัดเจน

ที่ผ่านมา มีงานศึกษาหนังสือที่ระลึกงานเดือนสิบที่สำคัญอย่างงานของพรชัย นาคสีทอง (พรชัย นาคสีทอง, 2561: 77-100) งานดังกล่าวฉายให้เห็นความสำคัญกับ ปฏิบัติการของรัฐและปฏิภิกิริยาของผู้คนในงานสารทเดือนสิบผ่านหนังสือที่ระลึก ขณะเดียวกันงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวันสารทเดือนสิบมักศึกษาอยู่เฉพาะในพื้นที่ ภาคใต้เป็นหลักยังไม่มีความสนใจการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความเป็น “ปักซีใต้” ผ่าน งานเดือนสิบนอกพื้นที่ภาคใต้เท่าใดนัก มีเพียงกลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับ “คนใต้” ในกรุงเทพฯ เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ส่วนใหญ่เน้นการศึกษาที่สัมพันธ์ในมิติมานุษยวิทยา และวัฒนธรรมการเมือง¹ ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวผู้ศึกษา จึงใช้แนวทางของการศึกษา ของพรชัย นาคสีทองมาพิจารณางานเดือนสิบผ่านหนังสือที่ระลึกนอกพื้นที่ภาคใต้

¹ ตัวอย่างงานกลุ่มนี้ได้แก่ เนาวรัตน์ ชโนภาษ. วิถีชีวิตของผู้ย้ายถิ่นชาวใต้ในกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542); ชลิตา บัณฑุงศ์. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “ผมจะไปช่วย พี่น้องเรา รัฐบาลชี้มือทำร้ายประชาชน”: ความคิดและปฏิบัติการ “การเมืองคนดี” ของคนใต้ที่ย้ายถิ่น ในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: สกว, 2560.

เพื่อ “พินิจ” หนังสือในฐานะวัตถุหรือสื่อที่แสดงให้เห็นถึงการแสดงออกความเป็นได้ในพื้นที่กรุงเทพฯ ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์รัฐ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้น โดยมีเงื่อนไขที่ผูกโยงกับความเป็นชาติที่ไม่สามารถแยกขาดกันได้

ในงานนี้ใช้หนังสือที่ระลึกเป็นแกนหลักในการศึกษาประกอบกับบริบทและหลักฐานอื่น เพื่อช่วยชี้ร่องรอยของการผลิตสร้างอุดมการณ์ วัฒนธรรม และความรู้ ปักชำใต้ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ในฐานะงานเขียนที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมการเขียนและการอ่านของกลุ่มคนที่มีความสนใจ ทางอุดมการณ์ ความคิดร่วมกัน หรือความใฝ่ฝันที่มีจุดยึดโยงเดียวกันอย่างกรณีของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งหวังในการแกะรอยความคิดของ “คนใต้” ซึ่งผู้ศึกษามุ่งนำเสนอ 2 ส่วนหลัก ส่วนแรกคือ ภาคประเพณี : กำเนิดงานเดือนสิบวัดพิชยญาติการามในฐานะจุดกำเนิดวันสารทเดือนสิบ ปี 2508 ที่ชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายคนใต้มาสู่กรุงเทพฯ รวมกลุ่มกันเพื่อจัดงานวันสารทเดือนสิบได้อย่างไร ส่วนที่สองคือ ภาคพินิจ : ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความรู้ และตัวตนของ “คนปักชำใต้” ผ่านหนังสือที่ระลึกวันสารทเดือนสิบสหภูมิภาคทักษิณ เพื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของความเป็นปักชำใต้ที่สัมพันธ์กับการเป็นส่วนหนึ่งของชาติผ่านงานเขียนที่ปรากฏอยู่ในหนังสือดังกล่าว

ภาคประเพณี : กำเนิดงานเดือนสิบวัดพิชยญาติการามในฐานะจุดกำเนิดวันสารทเดือนสิบ

นับตั้งแต่ยุคปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 มาสู่ยุคพัฒนาในทศวรรษ 2500 ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการคมนาคมสมัยใหม่ที่เชื่อมกรุงเทพฯ กับหัวเมืองปักชำใต้เข้าด้วยกัน ทำให้หัวเมืองปักชำใต้มีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ มากขึ้น โดยเฉพาะรถไฟที่ไปสิ้นสุดที่สถานีสุโข-ลก จังหวัดนครราชสีมา ในปี 2463 (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2563: 66) ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายผู้คนไปมาระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองปักชำใต้ได้ง่ายขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การเคลื่อนย้ายผู้คนจากภาคใต้สู่พื้นที่กรุงเทพฯ เพื่อแสวงหาโอกาสเติบโตผ่านการประกอบอาชีพ การศึกษา และเข้าสู่ระบบราชการมากขึ้น ตลอดจนการขยายตัวของเศรษฐกิจและความต้องการการจ้างแรงงาน รวมทั้งความ

สะดวกในการเดินทางผ่านถนนหนทางที่เติบโตอย่างมาก ในช่วง 2503–2513 (คริส เบเคอร์ และผาสูก พงษ์ไพจิตร, 2559: 227-228)

ประการหนึ่งการเคลื่อนย้ายกลุ่มคนเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ผ่านภาคการศึกษา รองลงมาคือการประกอบอาชีพ โดยพวกเขา มองว่าพื้นที่ของกรุงเทพฯ คือพื้นที่แสวงหา โอกาสเพื่อความก้าวหน้าของชีวิต (เนาวรัตน์ ชีโนภาษ, 2542: 40) จึงทำให้เกิดการ รวมกลุ่มก้อนของคนใต้ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในสังกัด ของรัฐ ที่เห็นได้ชัดเจนคือการก่อตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปี 2514 ปรากฏว่ามีคนใต้เข้ามาศึกษาจำนวนมาก จึงทำให้เกิดแฟลตในพื้นที่ใกล้กับมหาวิทยาลัย เช่น แฟลตคลองจั่นที่สร้างขึ้นในปี 2519 และด้วยเหตุที่ว่าแฟลตเหล่านี้มีอัตราค่าเช่าที่ถูก จึงทำให้ผู้เช่าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยรามคำแหง และเนื่องจากมีกลุ่มคนได้ อยู่เป็นจำนวนมากจึงก่อให้เกิดร้านรวงที่จำหน่ายสินค้าและวัตถุดิบที่มาจากภาคใต้ ส่งผลทำให้บริเวณนี้กลายเป็นพื้นที่รวมกลุ่มของคนใต้ที่มาศึกษาและประกอบอาชีพ ดังนั้น จึงมีการจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับภาคใต้ เช่น งานสารทเดือนสิบ (ชลิตา บัณฑุวงศ์, 2560: 38-39)

การเกิดพื้นที่ดังกล่าวนี้ นับเป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสำนักแบบใหม่สำหรับคนที่ อยู่ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกันอย่างเป็นรูปธรรม นำไปสู่การเกิดกิจกรรมสังสรรค์เหมือน งานรวมญาติ กลุ่มก้อนจากถิ่นเดียวกันภายใต้สำนักที่ยึดโยงถึงความเป็นส่วนหนึ่งของชาติเอาไว้ (พรชัย นาคสีทอง, 2567: 266-267) ขณะเดียวกันก็แสดงออกผ่านทาง ภาษาและวัฒนธรรมในความเป็นพรรคพวกเดียวกัน ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2558) ให้ความเห็นว่า หน้าที่ของอัตลักษณ์ คือการสร้างพวกแบบใหม่ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับบริบททางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ การตลาด ในกรณีของ “คนใต้” ต้องการสร้างพื้นที่ในการแสดงออกขึ้นเพื่อต่อรอง อำนาจและทรัพยากรบางอย่างขึ้นมา จึงจำเป็นต้องมีการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองขึ้น ในที่นี้หมายถึงการมีพื้นที่แสดงออกผ่านกิจกรรมทางสังคมในงานวันสารทเดือนสิบ พร้อม ๆ กับการผลิตหนังสือที่ระลึกขึ้นมาเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมและความรู้ ไปสู่ สาธารณะซึ่งในที่นี้หมายถึงเครือข่ายคนใต้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ และต้องการแสดงให้เห็นว่า

กรุงเทพฯ คือพื้นที่ที่คนต่างถิ่นต้องรวมกลุ่มกันไว้ ดังที่สว้าง คงจันทร์ นายกสมาคม ชาวปักซีใต้ เขียนคำขวัญถึงงานวันสารทเดือนสิบ ครั้งที่ 14 ไว้ว่า “งานวันสารทสหมุมิ ทักซิมณก็คือการโห้วพลังสามัคคีอันหนึ่งของพวกเรา ซึ่งเป็นการร่วมกันช่วยจัดงาน ประเพณีอย่างหนึ่งของชาวปักซีใต้ที่เราหวงแหนให้คนในพระนครและภาคอื่น ๆ ได้เห็น” (อนุสรณ์งานวันสารทสหมุมิภาคทักซิมณ, 2521)

หากพิจารณาที่กรณีศึกษา คือกลุ่มพระสงฆ์ปักซีใต้ที่มีบทบาทสำคัญในกรุงเทพฯ ร่วมกับกลุ่มฆราวาสที่มีการรวมกลุ่มมาก่อนหน้านี้อย่างสมาคมชาวปักซีใต้ งานวันสหมุมิ ภาคทักซิมณ ถือเป็นกรรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดความเป็น “พวกเรา” หรือ “โหมเรา” ขึ้นเป็น กลุ่มก้อนเดียวกัน ดังที่สว้าง คงจันทร์ ประธานการจัดงานวันสหมุมิภาคทักซิมณ กล่าวว่ งานดังกล่าวมีความลึกล้ำและกว้างขวาง ด้วยคำว่า สห หมายถึง การรวม ส่วนคำว่า ภูมิภาคทักซิมณ หมายถึง “เราวมกันทั้งภาคใต้ (ในที่นี้ คือ 14 จังหวัดภาคใต้ ประกอบด้วย ชุมพร สุราษฎร์ธานี กระบี่ ตรัง ระนอง พังงา ภูเก็ต พัทลุง นครศรีธรรมราช สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ถือเป็นงานที่ยกให้เป็น “งานของชาวภาคใต้ ทั้งภาค” (อนุสรณ์งานวันสารทสหมุมิภาคทักซิมณ, 2517) บทบาทของพระสงฆ์ในนาม “สหมุมิภาคทักซิมณ” มีบทบาทและทำกิจกรรมทางบประมาณเพื่อเป็นกองทุนสงเคราะห์ พระภิกษุสามเณรขึ้นในกรุงเทพฯ มาตั้งแต่ปี 2493 ตลอดจนเริ่มเห็นการจัดตั้งสำนัก ฝึกฝนวรรณกรรม สำนักกรรมมิตรภาคทักซิมณ และสหมุมิภาคทักซิมณ ที่เผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับ “ปักซีใต้” ผ่านการออกวารสารในชื่อ “ทักซิมณ” ครั้งแรกในปี 2496 (ทักซิมณ, 2496) ก่อนจะเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน หลังจกามีการจัดงานสารทเดือนสิบขึ้นที่วัดพิชย- ญาติการาม ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา

แรกเริ่มเดือนสิบวัดพิชยญาติการาม : การรวมกลุ่มจัดงานประเพณีเดือนสิบปักข์ได้ในพื้นที่เมืองกรุงฯ

ประเด็นนี้จะชี้ให้เห็นถึงการกำเนิดงานเดือนสิบที่จัดขึ้นในพื้นที่วัดพิชยญาติการาม โดยกลุ่มพระสงฆ์ ร่วมกับฆราวาสที่มีความสัมพันธ์กับปักข์ได้ นำโดยกลุ่มสหภุมิภาคทักษิณที่มีบทบาทหลักในการจัดงาน เริ่มตั้งแต่ในปี 2508 (อนุสรณ์งานวันสารทสหภุมิภาคทักษิณ, 2517) เป็นปีแรกของการจัดงานเดือนสิบที่วัดดังกล่าวอย่างเป็นทางการ นำโดยพระวิสุทธีวงศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม ในขณะนั้น ซึ่งท่านมีความคิดในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินกิจการช่วยเหลือพระภิกษุสงฆ์และสามเณรที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และพื้นที่ใกล้เคียง โดยมุ่งดำเนินกิจการสำคัญ 4 อย่าง คือ สงเคราะห์และอนุเคราะห์ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษา สุดท้ายคือการประสานและส่งเสริมความสามัคคี (อนุสรณ์วันเปิดชมรมสุริยะทักษิณ, 2514: 39-40) ในขณะเดียวกันวัตถุประสงค์สำคัญคือการหาทุนทรัพย์ในกิจการของสหภุมิภาคทักษิณผ่านการงานเดือนสิบ เพื่อ “ส่งเสริมและรักษาประเพณีการทำบุญเดือนสิบตามแบบอย่างของชาวใต้ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง เช่น การเล่นแบบปักข์ใต้ มีหนังตะลุงและมโนราห์ เป็นต้นอีกด้วย” (อนุสรณ์วันเปิดชมรมสุริยะทักษิณ, 2514: 40) อย่างในบางปี มุ่งช่วยเหลือด้านงานสาธารณะ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในภาคใต้ และร่วมกับมูลนิธิสายใจไทยด้วย (อนุสรณ์งานวันสารทสหภุมิภาคทักษิณ ครั้งที่ 20, 2527)

ในขณะเดียวกันถ้อยแถลงของประธานจัดงานวันสารทเดือนสิบ ปี 2513 ชี้ให้เห็นว่า การถือกำเนิดของกลุ่ม มุ่งบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันสารทเดือนสิบให้เหมือนกับพื้นที่ทางภาคใต้ เพื่อแสดงถึงความเป็น “ชาติภูมิอยู่ในจังหวัดภาคใต้ถิ่นเดียวกัน” (อนุสรณ์งานวันสารทสหภุมิภาคทักษิณ ปีที่ 6, 2513) ในด้านหนึ่งคือ การแสวงหาโอกาสเพื่อความก้าวหน้า มั่นคง เชื่อมต่อความเป็นท้องถิ่นกับชีวิตสังคมเมือง อันเป็นพื้นที่แห่งการแสวงหาโอกาส (พรชัย นาคสีทอง, 2567: 232-234) โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ผ่านการสร้างความรู้สึกร่วมกัน ภายใต้กลุ่มก้อนที่มาจากพื้นที่เดียวกัน

ภาพที่ 1- 2 วารสารทักษิณ ปี 2496

และตัวอย่างหนังสืออนุสรณ์งานวันสารทศกฐนิภาคทักษิณ ปี 2513

พล.ต.ต. ธารา ธาระวานิช นายกสมาคมชาวปักข์ใต้ เน้นย้ำให้เห็นว่าการพยายามสร้างความร่วมมือกับสหภูมิภาคทักษิณนั้นคือการพยายามที่จะสร้างประเพณีเดือนสิบให้เป็นประเพณีมาตรฐานของชาวปักข์ใต้ว่าวัฒนธรรมภาคใต้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย โดยมีการเชื่อมโยงวัฒนธรรมปักข์ใต้หรือวัฒนธรรมทักษิณโดยใช้ “ความสามัคคี” มาเป็นตัวชูโรง ในวัดอุประสงค์ของสมาคมชาวปักข์ใต้ในความเห็นของพล.ต.ต. ธารา ในปี พ.ศ. 2513 ในงานเดือนสิบก็อธิบายว่าสมาคมชาวปักข์ใต้มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ “ส่งเสริมความสามัคคี” และ “ธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมประจำชาติในภูมิภาคทักษิณ” (อนุสรณ์งานวันสารทศกฐนิภาคทักษิณ ปีที่ 6, 2513) อย่างไรก็ตาม “ชาติ” ในแบบที่ปักข์ใต้มี ดูจะกลมเกลียวและเป็นเนื้อเดียวกับชาติในแบบที่คนปักข์ใต้เองก็อยากให้เป็น เช่นเดียวกับความคิดชาติในทัศนะของคนกรุงเทพฯ ดังเช่นที่ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ กล่าวในการจัดงานเดือนสิบว่า งานเดือนสิบมีส่วนอย่างยิ่งต่อการธำรงรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในฐานะส่วนประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมชาติ แม้ว่าประเพณีเดือนสิบจะเป็นเพียงวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ตาม แต่นั่นคือ “ความเจริญรุ่งเรืองของชาติในส่วนรวม” (อนุสรณ์งานวันสารทศกฐนิภาคทักษิณ 2514)

ในแง่หนึ่งคณะสงฆ์ปักข์ใต้ในกรุงเทพฯ มีบทบาทอย่างมากต่อการผลิตและเผยแพร่อัตลักษณ์ปักข์ใต้ผ่านงานวันสารทเดือนสิบร่วมกับสมาคมชาวปักข์ใต้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม นอกจากพระวิสุทธีวงศาจารย์ (สุง ธณฺญาโณ) แล้ว ยังมีนาย

สุรเดช โชติกะ ซึ่งเป็นประธานฝ่ายฆราวาสคนแรก (อนุสรณ์งานวันสารทสหมิภาค
ทักษิณ ครั้งที่ 22, 2529) กระทั่งในปี 2522 ได้ยกระดับสหมิภาคทักษิณขึ้นเป็นนิติ
บุคคล ในชื่อ “มูลนิธิสหมิภาคทักษิณ” (ราชกิจจานุเบกษา, 2522: 1024 – 1205) โดยมี
แรงหนุนสำคัญทั้งข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน และพระสงฆ์ (อนุสรณ์งานวันสารท
สหมิภาคทักษิณ ครั้งที่ 14, 2521) อันเนื่องด้วยบรรยากาศที่สังคมไทยเต็มไปด้วย
ความหวาดหวั่นของภัยคอมมิวนิสต์ รัฐจึงสนับสนุนและส่งเสริมให้พระพุทธศาสนา
เป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันของชาติไม่ให้เกิดความสั่นคลอนขึ้น

ด้วยการเติบโตของการจัดงานเดือนสิบในวัดพิชยญาติการามได้กลายเป็นที่รู้จัก
ในกลุ่มคนใต้และผู้อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงมากขึ้น ต่อมาในปี 2542 จึงมีการเปลี่ยนแปลง
พื้นที่จัดงานจากวัดพิชยญาติการามไปจัดที่สมาคมชาวปักษ์ใต้ ซึ่งเป็นกรเปลี่ยนแปลง
จากพื้นที่การจัดงานในวัดมาสู่พื้นที่ของสมาคมชาวปักษ์ใต้ (สมาคมชาวปักษ์ใต้ฯ, 2542:
5) ทำให้สมาคมกลายเป็นศูนย์กลางหลักในการจัดงานเดือนสิบของชาวใต้ในกรุงเทพฯ
และในภายหลังจึงได้มีการริเริ่มจัดงานเดือนสิบในพื้นที่วัดต่าง ๆ ในย่านฝั่งธนบุรี
และพระนครในภายหลัง เช่น วัดดุสิตาราม วัดเขมาภิรตาราม วัดราชาธิวาส วัดโสมนัสฯ
วัดพรหมวงศาราม (สมาคมชาวปักษ์ใต้ฯ, 2542: 4) จึงนับว่ามีการจัดงานเดือนสิบขึ้น
อย่างต่อเนื่อง

จากประเด็นในข้างต้น การกำเนิดงานเดือนสิบโดยกลุ่มสหมิภาคทักษิณ
มีบทบาทสำคัญต่อการถือกำเนิดงานเดือนสิบขึ้นในกรุงเทพฯ ด้วยปัจจัยและเงื่อนไข
ของการสร้างพื้นที่รวมกลุ่มคนใต้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และพื้นที่ใกล้เคียงผ่าน
งานประเพณีที่ยึดโยงความเป็น “เครือญาติ” “พรรคพวก” และ “สร้างความเป็น
ท้องถิ่นนิยม” โดยมีการแจกหนังสือที่ระลึกที่เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับรัฐ ท้องถิ่น และ
กิจการของกลุ่มในรอบปี เพื่อเป็นสื่อที่แสดงออกถึงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน

ภาคพินิจ : ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความรู้ และตัวตนของ “คนปักซีใต้” ผ่านหนังสือที่ระลึกวันสารทเดือนสิบสหมุภูมิภาคทักษิณ

จากการรวมกลุ่มและนำมาสู่การจัดงานสารทเดือนสิบที่จัดขึ้นในพื้นที่วัดพิชย-
ญาติการาม ในส่วนนี้จะนำมาสู่การวิเคราะห์ “หนังสือที่ระลึก” ในฐานะพื้นที่ของการ
แสดงออกถึงการเผยแพร่ความรู้และวิถีคิดของผู้คนผ่านกลุ่มสหมุภูมิภาคทักษิณ ที่มีส่วน
สำคัญต่อการผลิตสร้างองค์ความรู้แบบปักซีใต้ นอกพื้นที่ปักซีใต้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง
หมายถึง “(เป็น)ปักซีใต้ในพื้นที่กรุงเทพฯ” ในประเด็นนี้จะมุ่งนำเสนอโดยผู้อ่าน
ไปพิจารณาธรรมชาติของหนังสือที่ระลึก ในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอาจมองไป
ในฐานะวรรณกรรมหนึ่ง ๆ ที่สะท้อนพื้นที่ ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความรู้ และการ
เผยแพร่การมีตัวตนอยู่ของ “คนปักซีใต้” ในหนังสือและการเป็นส่วนหนึ่งของความเป็น
“ชาติ” ผ่านปฏิบัติการการเขียนที่ชี้ให้เห็นถึงความนึกคิดผ่านบริบท ตั้งแต่ทศวรรษ
2500 – 2540

หนังสือที่ระลึกวันสารทเดือนสิบ : พื้นที่ ปฏิสัมพันธ์ และการเผยแพร่ความรู้ปักซีใต้ ในกรุงเทพฯ

หากจะทำความเข้าใจการเผยแพร่หนังสือที่ระลึกงานวันสารทเดือนสิบของ
กลุ่มสหมุภูมิภาคทักษิณให้ชัดเจน จึงควรทำความเข้าใจบริบทของการพิมพ์หนังสือ
ที่ระลึกในสังคมไทย ผ่านวัฒนธรรมการอ่านที่หมุนเวียนกันในพื้นที่เมือง ดังที่
ภิญญพันธุ์ พจนลาวัลย์ (2558: 133-137) ชี้ให้เห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์มีความสำคัญ
กับคนในเมือง โดยเฉพาะหลังปี 2505 เกิดนิตยสารและวารสารจังหวัดต่าง ๆ โดย
ส่วนใหญ่จะมีหน่วยงานในท้องถิ่นระดับจังหวัดเป็นเจ้าของ เพื่อประชาสัมพันธ์กิจการ
ของจังหวัด โดยเนื้อหาสำคัญมักจะเน้นถึงนโยบายที่สนองกับรัฐ ข่าวสารในรอบเดือน
แผนงาน รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น เช่น ชลสาร (2505) ชัยนาทสาร (2505)
นครปฐมสัมพันธ์ (2505) ราชสีมาสัมพันธ์ (2505) นครลำปางสาร (2506) วารสาร
ชุมพร (2507) เป็นต้น

ในพื้นที่กรุงเทพฯ จะพบว่า กลุ่มหรือหน่วยงานของคนใต้ที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่กรุงเทพฯ อย่างสมาคมชาวปักษ์ใต้ กลุ่มพระสงฆ์-สามเณร กลุ่มนิสิตนักศึกษา และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของคนใต้ ต่างรวมกลุ่มกันทำงานที่เกี่ยวกับสื่อที่เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปักษ์ใต้มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะร่องรอยที่ปรากฏขึ้นในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จะเริ่มเห็นการสถาปนาความรู้เกี่ยวกับปักษ์ใต้ ผ่านการตั้งสมาคมชาวปักษ์ใต้ขึ้นในพระนครและธนบุรี ซึ่งมีการผลิตวารสาร หนังสือที่ระลึกขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น สมาคมชาวปักษ์ใต้ (วารสารสมาคมชาวปักษ์ใต้ ทักษิณสัมพันธ์ ทักษิณบอลล์) คณะสหภูมิสงขลาธรรมิกสงเคราะห์ และสำหรับกรณีของมูลนิธิสหภูมิภาคทักษิณจะมีหนังสือที่ระลึกในวันสารทเดือนสิบ อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มเหล่านี้ ต่างผลิตหนังสือที่ระลึกเพื่อประชาสัมพันธ์กิจการและกิจกรรมของกลุ่ม รวมทั้งสอดแทรกความเป็นปักษ์ใต้ลงในหนังสือที่ระลึกทั้งในเชิงภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ เช่น คณะสหภูมิสงขลาธรรมิกสงเคราะห์ ออกหนังสือที่ระลึกเรื่อง “กลอนศัพท์ภาษาปักษ์ใต้ ตอนที่ 2” เนื่องในการฉลองสมณศักดิ์ของพระมหาเถรชัย เป็นพระราชาคณะที่ “พระวิสุทธินามภรณ์” แห่งวัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพฯ (คณะสหภูมิสงขลาธรรมิกสงเคราะห์นครหลวงกรุงเทพธนบุรี, 2515)

เมื่อพิจารณาหนังสือที่ระลึกงานวันสารทเดือนสิบของสหภูมิภาคทักษิณมักมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกเป็นที่ระลึกให้กับผู้เข้าร่วมงานและผู้ประกอบการจัดงาน เนื้อหาโดยภาพรวมมุ่งเน้นการนำเสนออยู่ 2 ส่วนหลัก คือ ส่วนที่เป็นความรู้ ทั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และธรรมะ ที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นปักษ์ใต้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น ผ่านเรื่องราวของผู้เขียนที่มีภูมิสำเนาภาคใต้ หรือเรื่องราวของภาคใต้ในแง่มุมต่าง ๆ อีกส่วนหนึ่งคือการเผยแพร่กิจการของสหภูมิภาคทักษิณ ซึ่งมีพระสงฆ์ปักษ์ใต้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในรอบปี รวมถึงรายชื่อสมาชิกของสหภูมิภาคทักษิณ คณะกรรมการจัดงานวันสารทเดือนสิบแผนกต่าง ๆ ผู้อุปถัมภ์ในการจัดงาน ของอภินันทนาการจากร้านค้าต่าง ๆ รวมไปถึงบุคคลสำคัญในส่วนกลาง

ทั้งแควดวงพระสงฆ์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และนักการเมือง ซึ่งเป็นเครือข่ายสำคัญของกลุ่มคนใต้ที่มีส่วนในการรวมกลุ่มและจัดงานวันสารทเดือนสิบขึ้น

การจัดทำหนังสือดังกล่าว นอกจากจะมุ่งนำเสนอกิจกรรมของสหภูมิภาคทักษิณในแต่ละรอบปีแล้ว ยังมีการเขียนส่งเสริมวัฒนธรรมภาคใต้ เช่น วรรณกรรม ประเพณี การเล่น ภาษาถิ่น เป็นต้น เพื่อแจกจ่ายให้กับผู้อุปการะและผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของสหภูมิภาคทักษิณ ดังที่ฝ่ายบรรณกร ปี 2519 ชี้แจงว่า หนังสืออนุสรณ์งานวันสารทของปีดังกล่าว “แจกแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่ไปร่วมทำบุญกุศลในงาน ไม่ใช่หนังสือที่จะทำเพื่อจำหน่าย ที่จะให้ปภุรุหระแตะต่ายัวใจคนซื้อคนอ่าน” (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 12, 2519) และบรรณกรของหนังสือปี 2527 ยังกล่าวว่า “หวังว่าจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้วัฒนธรรม ประเพณีของชาวปักษ์ใต้คงอยู่และแพร่หลายสืบไป” (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ครั้งที่ 7, 2527)

ดังนั้นหนังสือที่ระลึกนอกจากจะเป็นสื่อสำคัญหรือระบอบเสียงในการแสดงพื้นที่ ตัวตนทางสังคมของกลุ่มคนใต้ในพื้นที่กรุงเทพฯ ยังเป็นเสมือนเกียรติประวัติของผู้จัดงานหรือมีส่วนร่วมกับการงานสารทเดือนสิบขึ้นที่วัดพิชยญาติการาม ดังที่ เสียนทองจันทร์ ในฐานะกรรมการจัดงาน ปี 2514 กล่าวว่า “ในฐานะที่ข้าพเจ้า เกิดเป็นลูกเจ้าชาวปักษ์ใต้ ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจ...ที่พวกเราชาวใต้ได้ช่วยกันผดุงรักษาไว้ ด้วยการได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดงาน “วันสารทสหภูมิภาคทักษิณ” นี้ขึ้น” (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 7, 2514) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปักษ์ใต้ ล้วนแสดงออกถึงวิถีคิด อุดมการณ์ และการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับปักษ์ใต้ที่สัมพันธ์กัน ผ่านงานเขียนที่ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือที่ระลึกในปีต่าง ๆ

อ่านเนื้อในหนังสือ : มองอุดมการณ์รัฐ ท้องถิ่น และการเป็นส่วนหนึ่งระหว่างกรุงเทพฯ กับปักษ์ใต้

การทำความเข้าใจหนังสือที่ระลึกวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ถ้ามองดูผิวเผินในแง่ของหนังสือที่ระลึก อาจจะเหมือนหนังสือทั่ว ๆ ไป ที่เผยแพร่ความรู้ กิจกรรมของ

กลุ่มที่จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งเท่านั้น แต่หากพิจารณาในเบื้องหลังที่ผู้จัดทำหนังสือต้องการ ก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ผู้เขียนต้องการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของความเป็นปักษ์ใต้ ที่อยู่ภายใต้ของอุดมการณ์ของรัฐไทย ในที่นี้ผู้เขียนจึงจะยกตัวอย่างให้เห็นถึงตัวอย่างงานเขียนที่แสดงออกถึงสำนึกของความเป็นชาติ ที่หล่อหลอมอยู่ในงานหนังสือที่ระลึกงานวันสารทศกุนีภาคทักษิณ ผ่านบุคคลที่มีบทบาทในแวดวงพระสงฆ์ ข้าราชการ นักการเมือง นักเขียน ในช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา อันเป็นช่วงที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญ โดยเฉพาะประเด็นที่ผูกโยงกับการสร้างความเป็นไทย สำนึกความเป็นชาติ ในช่วงที่รัฐไทยกำลังเผชิญกับภาวะสงครามเย็น

ตัวอย่างหนึ่งของเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมของชาติ ผ่านสำนึกร่วมระหว่างวัฒนธรรมกรุงเทพฯ กับวัฒนธรรมปักษ์ใต้ที่มีเรื่องราวทางวัฒนธรรม ภาษา ประเพณี พิธีกรรม และการมีสถาบันหลักของชาติอย่างสถาบันพระมหากษัตริย์ร่วมกัน โดยถูกแสดงออกผ่านหนังสือที่ระลึกดังกล่าวอย่างเด่นชัด ในด้านหนึ่งหนังสือยังพยายามย้ำเตือนคนใต้ให้กลับมาตระหนักถึงความเป็นปักษ์ใต้ และอีกด้านยังถ่ายทอดเรื่องราวของภาคใต้ให้กับ “คนกรุง” ว่าพื้นที่ภาคใต้นั้นมีคุณค่าผ่านการบอกเล่าความงามของสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญ ดังที่ผู้เขียนในนาม “นาย?” ได้เขียนบทความที่ว่าด้วย “ของดีที่สุราษฎร์ฯ” ในปี 2516 ว่า “*อยากจะทำอะไรก็มีใช่น้อย*” (อนุสรณ์งานวันสารทศกุนีภาคทักษิณ, 2516: 24)

ในการตีพิมพ์เผยแพร่ผู้จัดทำหนังสือที่ระลึกจะให้เกียรตินักการเมือง พระภิกษุสงฆ์ และเริ่มต้นด้วยบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งจะเป็กรูปแบบของ “หนังสือที่ระลึก” โดยทั่วไป และหนังสือที่ระลึกวันสารทศกุนีภาคทักษิณก็มีลักษณะการเขียนเช่นเดียวกัน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มาจากการเติบโตของธุรกิจสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีการผลิตความรู้ท้องถิ่นนอกกรุงเทพฯ หลังช่วงทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา รวมไปถึงการจัดเสวนาวิชาการท้องถิ่นตามจังหวัดต่าง ๆ นำมาสู่การสร้างสำนึกท้องถิ่นขึ้นภายใต้กรอบราชาชาตินิยมและอนุรักษ์นิยมที่ต้องการต่อต้านฝ่ายซ้ายที่มีอยู่ในสังคมไทยในขณะนั้น (ภิญญพันธ์ พจนานุกรม, 2567: 11-12) ในภายใต้สภาวะการณ์รัฐบาลเผด็จการทหาร

และอยู่ในช่วงสงครามเย็น สหรัฐอเมริกามีบทบาทสำคัญในประเทศไทยและภูมิภาค
ในขณะนั้น โดยจอมพล ถนอม กิตติขจร ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติ ได้กล่าวถึงงาน
วันสารทสทภูมิภาคทักษิณที่สัมพันธ์กับการกล่าวถึงคนปักษ์ใต้ มีความรักชาติ ศาสน์
กษัตริย์ ไม่แพ้กับคนในภูมิภาคอื่น ๆ ที่แสดงออกเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอยู่อย่างเข้มข้น
และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ว่า

“การร่วมกันทำบุญวันสารทตามประเพณีทุกปี ย่อมเป็นผลดีสำหรับคนไทย
ที่เป็นชาวพุทธ ชาติไทยเรายังไม่ละทิ้งประเพณีอันดีงามของชาติ เช่น ประเพณี
ทำบุญวันสารท เป็นต้น ก็เป็นที่หวังได้ว่าเป็นคนไทย ผู้นับถือพระพุทธศาสนา
ของชาติไทย จะยังคงยืนอยู่ชั่วฟ้าดินสลาย...ได้ชื่อว่าท่านเป็นชาวทักษิณทั้งหลาย
ยังรักอารสแห่งความเป็นคนไทยของตนไว้ได้ในที่ทุกสถานและในกาลทุกเมื่อ”

(งานวันสารทฯ, 2513)

ช่วงเวลาเดียวกันที่คนใต้ที่เข้ามาอาศัย ศึกษาเล่าเรียน และประกอบอาชีพอยู่ใน
กรุงเทพฯ ได้รวมกลุ่มกันเพื่อปกป้องถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นคนใต้
ได้เกิดชมรมวรรณศิลป์ปักษ์ใต้ขึ้น ผ่านการอุปถัมภ์ของสมาคมชาวปักษ์ใต้ ผ่านความคิด
ของกลุ่มคนเล็ก ๆ นำโดยสนธิกาญจน์ กาญจนาศน์ และคนอื่น ๆ ร่วมกันก่อตั้งชมรม
ดังกล่าว โดยในบทความที่ว่าด้วยชมรมวรรณศิลป์ปักษ์ใต้ วีระ มุสิกพงศ์ ได้สังเกตเห็นว่า
วรรณศิลป์ของท้องถิ่นนั้น “บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ บัดนี้วรรณศิลป์ท้องถิ่น
โบราณอันมีค่ายิ่งของชาวปักษ์ใต้กำลังจะสูญหายไป” เพราะส่วนมากจะเล่ากันเป็น
มุขปาฐะมากกว่าจะจดบันทึก (อนุสรณ์งานวันสารทสทภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 8, 2515: 57-
59) ในหนังสือดังกล่าวจึงเป็นทั้งกระบอกเสียง และการประชาสัมพันธ์ เชิญชวน
เครือข่ายของคนใต้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ดังนั้นในพื้นที่ของหนังสือที่ระลึกจึงเต็มไปด้วย
ด้วยบทความของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ต้องการแสดงออกถึงกลุ่มก้อนทางความคิด ความเชื่อ
ที่ร้อยรัดด้วยความเป็นคนใต้เอาไว้

ด้านหนึ่งความเป็นใต้ที่สัมพันธ์อยู่กับประวัติศาสตร์ชาติ โดยการหยิบเรื่องราว
บุคคลสำคัญ สถานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติ ดังเช่น ในปี 2515 บทความของสัญญา

นำเสนอเรื่อง “เมื่อร.6 เสด็จประพาสชุมพร” การนำเสนอของสัญญาชัยให้เห็นว่า พื้นที่ของชุมพรเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะหัวเมืองแรกของปักษ์ใต้ ในฐานะประตูหน้าด่านแรกที่ใครมาภาคใต้จะต้องผ่าน เช่น การเสด็จประพาสชุมพร ของรัชกาลที่ 6 ในปี 2453 (ขณะทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ) ผ่านการหยิบยกจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 8, 2515: 30-36) และ บทความเรื่อง “ประวัติของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราชกรุงรัตนโกสินทร์ 2325-2538” ของคณะบรรณกร (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ครั้งที่ 31, 2538: 29-31)

ไม่เพียงแต่แนวเรื่องที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ชาติ” ช่วงเวลานี้จะเริ่มเห็นการตีพิมพ์วรรณกรรมยุคจาริตในหนังสือที่ระลึกสารทเดือนสิบ ร่วมกับการตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือที่ระลึกในวาระสำคัญอย่างงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ดังในปี 2516 ทางคณะกรรมการจัดงานวันสารทสหภูมิฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน วัดพิชยญาติการาม ได้ขอความอนุเคราะห์จากกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากรในขณะนั้น โดยขอจัดพิมพ์เรื่อง “กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี”, “กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส” และ “วินิจฉัยเรื่องกฤษณาสอนน้องพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ที่น่าสนใจคือการเลือกฉบับที่ถูกเขียนสมัยธนบุรี เพราะเหตุผลที่ว่ามักจะถูกอ้างอิงว่า แต่งโดยพระยาราชสุภาวดี ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช กับ พระภิกษุ “อิน” (กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี, (2516: (2)) เนื่องจากทางคณะกรรมการฯ มองว่า วรรณคดีที่ขออนุญาตจากกรมศิลปากรเป็นวรรณกรรมหายากและสมควรรวมเป็นเล่มเดียวกันเพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่าเป็นต้นฉบับจริงหรือไม่ (กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี, (2516: (22) – (23)) และในปีเดียวกันสหภูมิภาคทักษิณ ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “จารึกอโคก” ที่แปลขึ้นในปี 2506 โดยจำนงค์ ทองประเสริฐได้มอบต้นฉบับของนาย R.Basak ให้ในการตีพิมพ์

ครั้งนี้ (สหภูมิภาคทักษิณ, 2516) ซึ่งตีพิมพ์เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกในโอกาสที่พระสงฆ์
ชาวใต้ 29 รูป ได้รับการสถาปนาสมณศักดิ์

การเผยแพร่ข้างต้นเป็นการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างปักษ์ใต้กับกรุงเทพฯ
ผ่านวรรณกรรมลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่านงานเขียนของอดีตคหบดี ทองบุญ เรื่อง
“แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นปักษ์ใต้” ซึ่งผู้เขียนมุ่งนำเสนอและยกตัวอย่างงาน
วรรณกรรมปักษ์ใต้ จำนวน 12 เรื่อง ประกอบด้วย สุทธิกรรม สุวรรณหงส์ มโนราห์
นิบาต ประวัตินางเลือดขาว สุบิน วันอังคาร สีเสิร์ นิราศเมืองเทศ กลุณาสอนน้อง
รวรงค์ วรรณศิลป์ (ไกรสิทธิ์) และกลอนสวดแก้อุบาทร ผ่านการรวบรวมของกลุ่ม
ชมรมวรรณศิลป์ปักษ์ใต้ที่สังเกตเห็นว่าหากไม่มีการรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นอาจจะ
ทำให้ขาดการสืบทอด และพวกเขาเชื่อว่าวรรณกรรมท้องถิ่นปักษ์ใต้นั้น “ไม่แพ้
วรรณกรรมของภาคกลาง...ชาติใดมีวรรณกรรมท้องถิ่นมากก็ย่อมแสดงว่าชาตินั้น
มีคนที่มีเจริญทางสติปัญญามาก” (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ, 2516: 37-
42)

ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาได้เกิดการศึกษาค้นคว้างานเขียนที่พยายามนำเสนอ
อัตลักษณ์ท้องถิ่นของภาคใต้ โดยการถือกำเนิดของการศึกษาแนวคิด “ทักษิณคดี
ศึกษา” พร้อม ๆ กับการที่รัฐมีแนวทางในการจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ในภาคใต้ นำไปสู่การก่อตั้งสถาบันทักษิณคดีศึกษา ในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ภาคใต้ (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยทักษิณ) สถาบันดังกล่าวมีส่วนสำคัญอย่างมากในการ
เผยแพร่และการค้นคว้างานเกี่ยวกับภาคใต้ นำโดยสุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ที่ผลิตงานเขียน
ในช่วง 2508–2513 ซึ่งเกี่ยวกับภาษาถิ่น วัฒนธรรม และวรรณคดีในภาคใต้ (แพทริก โจรี
และจิริวัฒน์ แสงทอง, 2563: 27-28)

พัฒนาการในความสนใจเกี่ยวกับภาคใต้ยังปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ในปี
2517 ประยูร สนิทเปรม เขียนบทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์ที่ยังไม่เปิดเผย...คุณหญิงจัน
คุณหญิงมุกแห่งเมืองกลาง” เป็นเรื่องราวของสตรีของสยามที่เข้าต่อสู้กับทางพม่า
ในสงครามช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ, 2517: 45)
เรื่องราวดังกล่าวสัมพันธ์กับเรื่องราวที่ผู้เขียนมุ่งเจตนาแนะนำสภาพความกล้าหาญ

เด็ดเดี่ยว สตรีที่สามารถปกป้องเมืองกลาง (ภูเก็ต) เอาไว้ได้ โดยภายหลังได้รับการยกฐานะให้มีบรรดาศักดิ์เป็น “ท้าวเทพกษัตรี” (คุณหญิงจัน) และ “ท้าวศรีสุนทร” (คุณหญิงมุก) นับเป็นช่วงที่การนำเสนอภาพบุคคลสำคัญในท้องถิ่นมีตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วภาพสะท้อนของการเผยแพร่วรรณกรรมงานเขียน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชาติ ส่วนหนึ่งมาจากผลพวงของการให้ความสนใจในการรวบรวมหลักฐานและเอกสารทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง เช่น การเขียนประวัติเมือง จังหวัด สถานที่ และบุคคลสำคัญ รวมทั้งการปริวรรต รวบรวมหลักฐานเอกสารที่เกี่ยวข้อง (ยงยุทธ ชูแว่น, 2562: 80) ทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่เหมาะกับท้องถิ่นนิยมผ่านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เติบโตไปพร้อมกับแนวคิดสังคมนิยม (ภิญญพันธ์ พจนะลาวณิชย์, 2567: 61)

ผลพวงจากการต่อสู้กันระหว่างอุดมการณ์ชาติและอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ซึ่งจบลง ในกลางทศวรรษ 2520 ได้นำมาสู่การสร้างหลักสูตรที่หนุนเสริมความมั่นคงของรัฐ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ (ภิญญพันธ์ พจนะลาวณิชย์, 2567: 104) ขณะเดียวกันช่วงเวลานี้ยังมีการขยายตัวด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงส่งผลให้มีนโยบายที่มุ่งเน้นในการขยายการศึกษา ทำให้แนวคิดเรื่องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีการขยายตัวไปพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างงานเขียนที่สะท้อนแนวคิดดังกล่าว คือเรื่อง “กฎหมายพระสงฆ์สมัย ร. 1” ซึ่งเขียนโดย K.13 ที่ได้หยิบยกเรื่องราวของรัชกาลที่ 1 ที่พระองค์ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขและบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดีขึ้น นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงการจัดการกับบรรดาพระสงฆ์ที่ไม่มีระเบียบวินัย เข้าข่ายลักษณะ “เสี้ยนหนามของศาสนา” ขณะเดียวกันผู้เขียนยังให้ความเห็นว่า พฤติกรรมของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 9 มีหลายอย่างที่คล้ายคลึงกัน โดยมุ่งเป้าไปที่พระสงฆ์ที่มีวาทะ “ปลุกแต่พระเครื่อง ไม่ยอมปลุกตัวเอง” (อนุสรณ์งานวันสารทศกุนตภาติกชนิ ครุครั้งที่ 14, 2521: 21 – 23)

นอกจากสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาคใต้และกรุงเทพฯ ผ่านงานเขียน การจัดงานวันสารทเดือนสิบยังถูกใช้เป็นพื้นที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์และความคิดภาคใต้ วัฒนธรรมแห่งชาติจากพระสงฆ์และรัฐ ตั้งในปี 2527 ทางวัดพิชัยญาติการาม ได้มี

การจัดบรรยายธรรมเรื่อง “ศีลธรรมรักษาชาติ” โดยพระเทพรัตนดิลก วัดบุปผาราม หรือการเชิญตัวแทนจากกระทรวงมหาดไทยมาบรรยายในหัวข้อ “การสร้างหมู่บ้าน แผ่นดินธรรม- แผ่นดินทอง” (อนุสรณ์งานวันสารทศกฐนิภาคทักษิณ ครั้งที่ 20, 2527) สิ่งเหล่านี้ถูกสอดแทรกลงไปในงานประเพณี ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่รัฐแทรกซึม โดยใช้อุดมการณ์ของรัฐผ่านงานประเพณีเข้าไป

ในช่วงเวลาดังกล่าวมีงานเขียนที่สำนึกความเป็นชาติ เกิดขึ้นท่ามกลางความขัดแย้ง ในช่วงที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับแนวคิดคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาในสังคมไทย การเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองผ่านธรรมะ ซึ่งกลายเป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ ในช่วงสงครามเย็น อุดมการณ์ทางการเมืองที่เกี่ยวกับภัยคอมมิวนิสต์ถูกสอดแทรกผ่านหลักธรรมะ ดังในปี 2527 พุทธทาสภิกขุ ได้เขียนบทความที่กล่าวถึงแนวคิดสังคมนิยมที่มีการแพร่หลายอยู่ในสังคมไทย ว่า “...เดี๋ยวนี้พอพูดว่าสังคมนิยม ก็นึกถึงคอมมิวนิสต์ แล้วก็ถูกจับว่าเป็นคอมมิวนิสต์เอาไปลงโทษ แต่อีกทางหนึ่งเราก็กำลังพูดว่าสภาสังคมนิยม จะถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือเปล่า หรือเป็นสังคมนิยมหรือเปล่า” (อนุสรณ์งานวันสารทศกฐนิภาคทักษิณ ครั้งที่ 20, 2527: 1-3) และในปี 2535 เป็นช่วงที่เกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยของพลเอก สุจินดา คราประยูร มีการนำบทความของพุทธทาสภิกขุมาตีพิมพ์อีกครั้ง ในประเด็นเรื่อง “ความเห็นแก่ตัว เป็นข้าศึกของวิญญานประชาธิปไตย” (อนุสรณ์งานวันสารทศกฐนิภาคทักษิณ ครั้งที่ 28, 2535: 1)

จากข้างต้นการตีพิมพ์งานเขียนที่สัมพันธ์กับความเป็น “ชาติ” ที่เห็นได้อย่างชัดเจนแล้ว ในอีกมิติหนึ่งของหนังสือที่ระลึกได้กลายเป็นพื้นที่ของการบันทึก “ความทรงจำย้อนหลัง” ของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการจัดงานวันสารทเดือนสิบในรอบปีที่ผ่านมา สิ่งหนึ่งที่นับว่าเป็นสีสันของงานคือ มหรสพ ซึ่งในทุก ๆ ปี ทางคณะกรรมการจะเชิญศิลปินที่มีชื่อเสียงประเภทต่าง ๆ จากปักษ์ใต้ในเวลานั้นขึ้นมาแสดงที่วัดพิชยญาติการาม ทั้งหนังตะลุง โนรา เช่น ในงานวันสารทเดือนสิบในปี 2512 ปรากฏงานเขียนของนิพนธ์ เพชรประพันธ์ ที่ได้แต่งบทกลอนเรื่อง “กระบอกข้าว” เพื่ออธิบายว่าในปีนั้นมีการแสดงของคณะโนราเติมเมืองตรัง วงดนตรีคณะไผ่พจนน์ แข่งยูพิน ดาวทักษิณ

และสังข์ทอง สีใส ซึ่งกลุ่มศิลปินเหล่านี้มักจะถูกเชิญขึ้นมาแสดงเป็นประจำ (อนุสรณ์งานวันสารทศหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 5, 2512: 35)

ภาพที่ 3-4 คณะโนราที่มาทำการแสดงในงานสารทเดือนสิบ ณ วัดพิชัยญาติการาม ในปี 2513 และ ปี 2515

การเชิญศิลปินจากภาคใต้ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากการจัดงานเดือนสิบในพื้นที่กรุงเทพฯ ได้เป็นจุดเริ่มต้นในการขยายการรับรู้ศิลปะและวัฒนธรรมภาคใต้ให้เป็นที่รู้จักเป็นวงกว้าง ทำให้เกิดการเชิญและจ้างงานศิลปินจากภาคใต้ขึ้นมาแสดงในวาระต่าง ๆ นอกจากงานวันสารทเดือนสิบ เช่น ในปี 2514 สมาคมชาวปักษ์ใต้เชิญโนราชนอุปถัมภ์ภักกร (พุ่ม) ขึ้นมาแสดงในโอกาสงานมหกรรมของกรมศิลปากร (ปรีชา นุ่นสุข, 2523: 18) ดังนั้น จะเห็นได้ว่างานสารทเดือนสิบและการจัดทำหนังสือที่ระลึกในงานดังกล่าว ได้เปิดพื้นที่ให้กับคนภาคใต้ที่เข้ามาอาศัยในกรุงเทพฯ และพื้นที่ดังกล่าวได้ร้อยเรียงความเป็นหนึ่งเดียวของคนใต้เข้าไว้ด้วยกัน ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้พวกเขาได้ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมและความเป็นคนปักษ์ใต้ให้กับผู้คนในกรุงเทพฯ

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาหนังสือที่ระลึกวันสารทเดือนสิบของกลุ่มสหภูมิภาคทักษิณ ตั้งแต่ปี 2508 ภายใต้อริบทในยุคพัฒนาช่วงทศวรรษ 2500 ที่ได้นำพาเอาผู้คนจากท้องถิ่นภาคใต้ เข้าสู่พื้นที่กรุงเทพฯ เพื่อแสวงหาโอกาสทั้งการศึกษา การเข้าสู่ระบบราชการ

และการเข้ามาเป็นแรงงาน ทั้งนี้ก็เพื่อความคาดหวังที่จะมีชีวิตที่ดีกว่า ผลของการที่มิคนใต้จำนวนมากเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของคนปักษ์ใต้ เพื่อสร้างเครือข่ายและช่วยเหลือกัน ผ่านการจัดกิจกรรมวันสารทเดือนสิบ ซึ่งกิจกรรมและหนังสือที่ระลึกในวันดังกล่าว ได้สะท้อนภาพการทำเอาประเพณีของคนใต้ที่มีอยู่เดิมมาใช้เป็นฐานในการยึดโยงกลุ่มคนใต้ในกรุงเทพฯ ในด้านหนึ่งคือการพยายามกระตุ้นเตือนสำนึกความเป็นคนใต้ผ่านกิจกรรมและงานเขียน อย่างไรก็ตามในหนังสือที่ระลึกไม่ได้พยายามจะแยกความเป็นปักษ์ใต้ออกจากประวัติศาสตร์ชาติไทย แต่ได้พยายามสร้างความเป็นหนึ่งของคนใต้ที่อยู่ภายใต้ประวัติศาสตร์ชาติ ดังจะเห็นได้อย่างเด่นชัดนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา อันเป็นช่วงที่รัฐไทยมุ่งต้องการแสดงออกถึงความเป็นชาติ การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทย ภายใต้ช่วงสงครามเย็น ในขณะนั้นกำลังเผชิญกับความเกรงกลัวภัยคอมมิวนิสต์ จึงจำเป็นต้องเผยแพร่อุดมการณ์รัฐ และผนวกท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย ความสัมพันธ์กับท้องถิ่นของไทย ที่ถูกแสดงออกอยู่ในหนังสือที่ระลึกงานวันสารทเดือนสิบอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้การจัดกิจกรรมและหนังสือที่ระลึกจากวันสารทเดือนสิบยังได้นำพาวัฒนธรรมและความเป็นคนใต้ให้มาปรากฏสู่สายตาของคนกรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้จากการเชิญศิลปินจากภาคใต้ ทั้งหนังตะลุง โนรา และจากงานเขียนที่บรรยายวัฒนธรรม สถานที่สำคัญ สถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนเรื่องราววีรกรรมของบรรพชนคนใต้ที่ร่วมปกป้องชาติไทย

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2524). **พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสาวผัน ณ นคร (บ.ม.).
- กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี. (2516). ธนบุรี: สารศึกษาการพิมพ์.
- คณะสงฆ์วัดพิชัยญาติการามจัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ **พระวิสุทธีวงศาจารย์ (สูง ธณฺญาโก)**. (2535). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณะสภามิสสงฆราชรมิกสงฆเคราะห์นครหลวงกรุงเทพธนบุรี. (2515). **กลอนศัพท์ภาษาปักษ์ใต้ ตอน 2 โดย น.อุไรกุล**. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร.
- คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2559). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชลิตา บัณฑวงศ์. (2560). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “เราจะไปช่วยพี่น้องเรา รัฐบาล **ขึ้นชื่อทำร้ายประชาชน**”: ความคิดและปฏิบัติการ “การเมืองคนดี” ของคนได้ย้ายถิ่นใน กรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: สกว.
- เนาวรัตน์ ชินโกษา. (2542). “วิถีชีวิตของผู้ย้ายถิ่นชาวใต้ในกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- “ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ให้อำนาจจัดตั้ง “มูลนิธิสหภูมิภาคทักษิณ” เป็นนิติบุคคล.” (2522). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 96, ตอน 37 ง (20 มีนาคม): 1024-1205.
- พรชัย นาคสีทอง. (2561). “อ่าน “งานประจำปี เดือนสิบ”: มองพื้นฐานความคิดและพื้นที่ปฏิบัติการของรัฐในชีวิตประจำวัน “คนนครฯ” ทศวรรษ 2460-2490.” ใน **ภิรมย์รัตติ 72 ปี ครุพลพลัง คงชนะ เนื่องในโอกาสฉลองอายุครบ 6 รอบ อายุครบ 72 ปี ผศ.ดร.พลปลั่ง คงชนะ**, 77-100. สุรศักดิ์ สำนักงานสาร และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.

- พรชัย นาคสีทอง. (2567). **ชาติเมื่อวายชนม์ อุดมการณ์รัฐไทยในหนังสืออนุสรณ์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- “พวก”ของคนที่ได้กับ **ปชป.** (2558). เข้าถึงเมื่อ 25 กันยายน. เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2015/02/57951>
- แพทริค โจรี และจิรวัดน์ แสงทอง. (2563). “รากเหง้าของลัทธิอนุรักษนิยมสุดโต่งในพุทธภูมิทางภาคใต้ของไทย.” *ปริญา นวลเปียน, ผู้แปล รุสมิแล 41, 3 (กันยายน-ธันวาคม): 22-46.*
- ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2558). **กำเนิด “ประเทศไทย” ภายใต้เผด็จการ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2563). **ประวัติศาสตร์แห่งการเดินทางและภูมิศาสตร์การเมืองในรอบศตวรรษ**. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2567). **ต่างจังหวัดในแดนไทย : การควบคุมพื้นที่ ความรู้ และความทรงจำนอกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2562). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ: อีปซี กรุ๊ป.
- สมาคมชาวปักษ์ใต้ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2542). **งานสืบสานประเพณีทำบุญเดือนสิบ**. กรุงเทพฯ: ที.พี.ปรีนท์.
- สหภูมิภาคทักษิณ. (2496). **ทักษิณ 1, 1 วัสดุานฤดู**.
- สหภูมิภาคทักษิณ. (2516). **จารึกอโศก**. ธนบุรี: ร.พ.ประยูรวงศ์.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 5. (2512). ม.ป.ท.: บริษัท บพิธ จำกัด (แผนกการพิมพ์).
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 6. (2513). ม.ป.ท.: บริษัท บพิธ จำกัด (แผนกการพิมพ์).
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 7. (2514). ม.ป.ท.: บริษัท บพิธ จำกัด (แผนกการพิมพ์).
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 8. (2515). ธนบุรี: สารศึกษาการพิมพ์.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 9. (2516). ม.ป.ท.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 10. (2517). กรุงเทพฯ: มหาราชการพิมพ์.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 12. (2519). ม.ป.ท.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 14. (2521). กรุงเทพฯ: บำรุงนุกุลกิจ.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 18. (2525). ม.ป.ท.
- อนุสรณ์งานวันสารทสหภูมิภาคทักษิณ ปีที่ 20. (2527). ม.ป.ท.

อนุสรณ์งานวันสารทศกัณฐิกาทักษิณ ปีที่ 22. (2529). กรุงเทพฯ: บพิตรการพิมพ์.

อนุสรณ์งานวันสารทศกัณฐิกาทักษิณ ปีที่ 28. (2535). กรุงเทพฯ: มหาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุสรณ์วันเปิดชมรมสุริยะทักษิณ. (2514). ธนบุรี: สารศึกษาการพิมพ์.

อาคม เดชทองคำ. (2545-2546). “ตัวตนของคนใต้ : มุมมองผ่านงานวิจัยหัวเขือกัววชน.”

ปารีชาติ 15, 2 (ตุลาคม 2545-มีนาคม 2546): 33-42.

อิจิโร คากิซากิ. (2549). จากทางรถไฟสู่ทางหลวง: ความเปลี่ยนแปลงนโยบายการคมนาคม และการหมุนเวียนสินค้าของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2478-2518. คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครโยโกฮาม่า.

